

Желан А.

Институт педагогического образования Николаевского национального университета имени В.А.Сухомлинского, Украина

ЗНАКОМСТВО БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ С ИДЕЯМИ А. МАКАРЕНКО ВО ВРЕМЯ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

В статье рассмотрены основные положения педагогического наследия А. Макаренко с позиций возможностей ознакомления с ними будущих учителей начальных классов во время обучения в вузе.

Ключевые слова: педагогическое наследие А.С. Макаренко, воспитание, учебный процесс, профессиональная подготовка.

Zhelan A.

The article deals with the main thesis of A.S. Makarenko's pedagogical heritage with the purpose to acquaint prospective primary teachers with it during their training at the higher education establishments.

Keywords: A.S. Makarenko's pedagogical heritage, education, educational process, vocational training

УДК: 37.091.33 – 027.22:796:37.091.4

ОКСАНА ЖУКОВА

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА КЛУБНА РОБОТА В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А.С. МАКАРЕНКА

У статті висвітлено різноманітні форми клубної роботи та ігрової діяльності як взаємопов'язаних елементів педагогічно доцільної виховної системи А.С. Макаренка. Визначено передумови, які мали суттєвий вплив на організацію клубної роботи та ігрової діяльності; розкрито складові елементи цих частин виховної системи А.С. Макаренка та з'ясовано вимоги, що ставилися до їх функціонування, виходячи із загальної «стандартної» програми розвитку особистості та індивідуальної програми корекції дій та вчинків вихованців; окреслено результати та наслідки їхнього використання у педагогічній спадщині А.С. Макаренка.

Ключові слова: гра, ігрова діяльність, клубна робота, гурток.

Постановка проблеми. Постать А.С. Макаренка є різнобічною та багатогранною, тому і дослідників теоретичної та практичної спадщини великого педагога цікавлять різні аспекти його творчості: епістолярна спадщина; сутність та особливості педагогічного гуманізму; провідні моральні цінності, що складають основу формування людської особистості; розвиток дитячого колективу і окремої особистості в ньому; провідні методи виховання; проблеми дисципліни та свободи особистості; ідеї трудової школи. Цей перелік є далеко неповним, а оцінка спадщини – неоднозначною, бо неоднозначною була і особистість самого А.С. Макаренка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. В різні часи творчі педагогічні надбання А.С. Макаренка були предметом дослідження таких учених, як Ю. Азаров, В. Баранов, Л. Виничук, Л. Грищенко, В. Громовий, Р. Гурова, О. Джуринський, Г. Жураковський, В. Зябкін, І. Іванов, В. Карманов, С. Карпенчук, І. Козлов, М. Красовицький, В. Кумарін, Г. Логвін, В. Малінін, В. Моргун, М. Павлова, Л. Пашко, В. Струманський, А. Фролов, О. Целікова, Т. Яркіна, М. Ярмаченко та ін.

Проте питанням організації ігрової діяльності у педагогічній спадщині А.С. Макаренка приділено недостатньо уваги, що і обумовило вибір нами тематики дослідження.

Мета статті – висвітлити різноманітні форми клубної роботи та ігрової діяльності як взаємопов'язаних елементів педагогічно доцільної виховної системи А.С. Макаренка.

Для реалізації цієї мети нами були поставлені наступні **завдання**:

- визначити передумови, які мали суттєвий вплив на організацію клубної роботи та ігрової діяльності;
- висвітлити складові елементи цих частин виховної системи А.С. Макаренка та з'ясувати вимоги, що ставилися до їх функціонування виходячи із загальної «стандартної» програми розвитку особистості та індивідуальної програми корекції дій та вчинків вихованців;
- окреслити результати та наслідки їхнього використання у педагогічній спадщині А.С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу. Колектив вихованців, з яким довелося працювати А.С. Макаренкові, був вельми різношерстим, більшість дітей мали складну долю, контакти з кримінальним світом, втратили родичів і не мали стійких соціальних зв'язків. Колонія повинна була їх соціалізувати, виховати повноцінними членами суспільства, дати освіту, підготувати до самостійного дорослого життя в умовах становлення радянського державного ладу в Україні.

Мета виховної роботи для А.С. Макаренка була визначена нормами суспільного життя того часу і виведена з «суспільних потреб», «прагнень радянського народу», «цілей і завдань ...революції» [4, с. 110].

Перед педагогами того часу стояло завдання - виховання нової людини в рамках нової радянської ідеології. «Область нашого виробництва – область виховання – жодним чином не може бути виключена з цього загального радянського руху», – відзначав А.С. Макаренко [4, с. 105]. Він був твердо переконаний у необхідності «винаходів» у системі, у частинах системи, в окремих деталях, у дрібницях [4, с. 105].

Одним із таких винаходів в рамках виховної системи А.С. Макаренка, що включала в себе моральний, естетичний, розумовий, трудовий, політехнічний напрямки, з'явилася робота клубів, яка була тісно поєднаною із різноманітними видами ігрової діяльності. Гра і клубна робота являли собою частину виховної системи педагога, який вважав, що «ніякий засіб не можна розглядати як щось окремо взяте від системи» [4, с. 112].

Цілі, завдання, форми, методи, засоби, прийоми клубної роботи радянського спрямування не мали прототипів. Вони створювалися в руслі революційного пориву, повинні були нести цю відповідну ідею. Аналіз педагогічних творів А.С. Макаренка довів, що клубна робота включала і частково радикальні заходи: боротьбу із самогоноварінням на селі [3, с. 55–63], церковними «забобонами» [3, с. 507, 518, 547–550, 565], участь колоністів у продрозкладці [3, с. 128]. Однак, на наш погляд, головним напрямком клубної роботи була організація роботи гуртків, яка, в свою чергу, не мала чітких меж із ігровою діяльністю. Цей тісний зв'язок відображений нами на Рис.1.

Педагогічна система А.С. Макаренка включала достатньо широкий спектр методів та прийомів організації педагогічного процесу у формі різноманітних педагогічних ігор, зорієнтованих на досягнення певного результату. Гра виступала засобом стимулювання вихованців до різноманітних видів діяльності: навчальної, трудової, виробничої.

Ці два взаємно переплетених виду виховної роботи включали в себе елементи науки, культури, самодіяльності творчості, імпровізації, зацікавленості.

Серед основних вимог, що висувались до організації ігрової діяльності можна виокремити наступні [5, с. 95–96, 103]:

- взаємозв'язок із загальною педагогічною системою;
- педагогічна спрямованість та чітке розуміння педагогом призначення, цілей, передбачуваних результатів гри;
- урахування потреб дітей;
- багатство змісту;
- участь дітей та колективу педагогів в їх створенні, організації, проведенні, поповненні, зміні, складанні систематизованого комплексу (комплексу);
- наявність в ігровому комплексі перспективи як неодмінної умови розвитку і руху колективу вперед;
- педагогічне керівництво грою;
- зв'язок ігор з навчальною, клубною, гуртковою, політехнічною, трудовою, виробничою, господарською діяльністю.

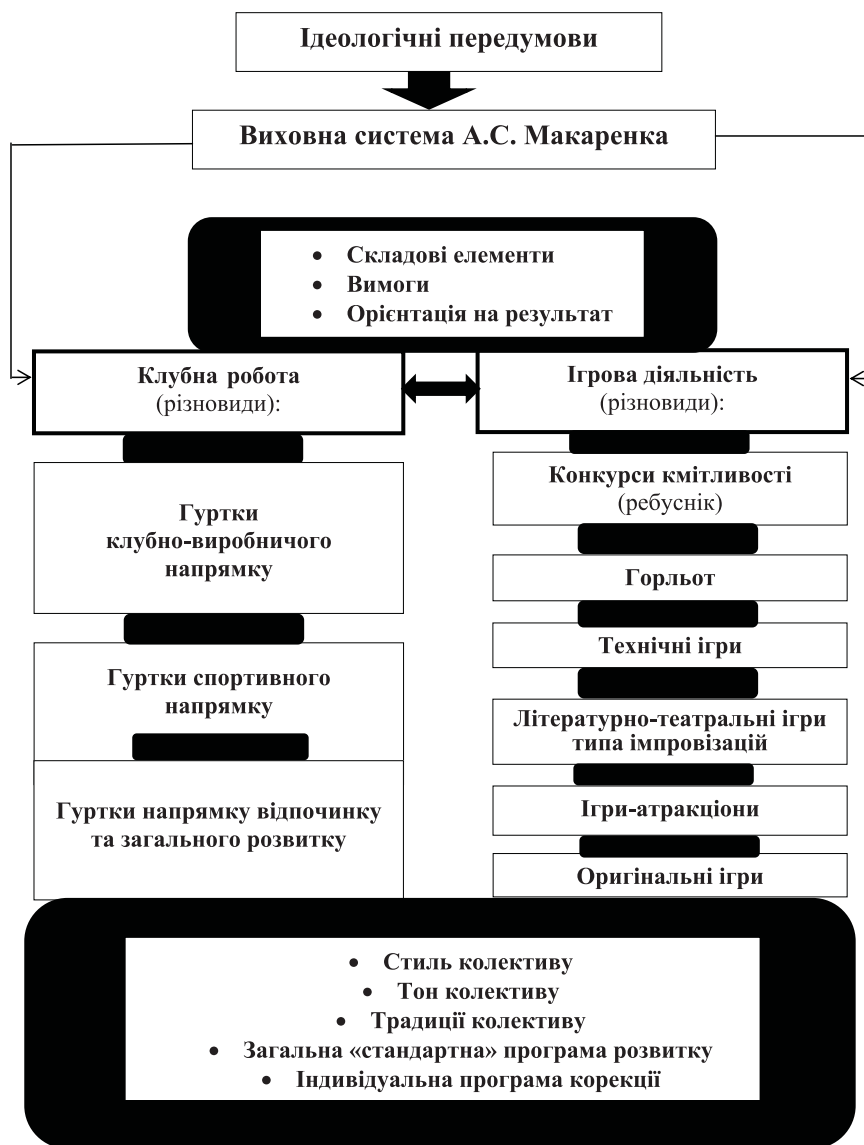

Рис. 1. Взаємозв'язок ігрової діяльності та клубної роботи у виховній системі А.С. Макаренка

Участь у клубній роботі передбачала дотримання наступних вимог [2, с. 70–72]:

- добровільний розподіл вихованців по гуртках і клубних організаціях;
- право виходу з гуртка в будь-який час;
- дисципліна;
- відсутність плинності складу учасників;
- завчасне повідомлення про вихід з гуртка (для учасників оркестру, хорового та драматичного гуртків);
 - наявність кваліфікованого, відповідального, турботливого фахівця, який займається роботою гуртка;
 - наявність справжньої роботи, націленої на різнобічний розвиток вихованців;
 - звіт про роботу гуртків у формі постановок, концертів, фотогазет, виставок, доповідей;

- загальне змагання між всіма гуртками за показниками, які ствердила Рада колективу;
- преміювання кращих гуртків;
- неможливість самостійно продавати продукцію свого гуртка.

Реалізація ігрових прийомів і ситуацій відбувалася за такими трьома основними напрямками клубної роботи [5, с. 286]: клубно-виробничий напрям; спортивний напрям; напрям відпочинку та загального розвитку. Гуртки цих трьох напрямків клубної роботи представлені нами на Рис.2.

Аналізуючи свій досвід роботи для організації позашкільних заходів, Макаренко рекомендував створювати такі гуртки [2, с. 71]: хоровий, драматичний, літературний російський, літературний національний, музичний духовий, музичний струнний, музичний шумовий, художній, вільної майстерні, танцювальний, фото, природничо-дослідний, радіо, фізико-хімічний, іноземних мов, спортивний, казок, шаховий і шашковий.

Рис. 2. Напрямки клубної роботи у виховній системі А.С. Макаренка

Оскільки головною формою виховної роботи А.С. Макаренко вважав колектив [4, с. 116], тому і форми клубної роботи, і багато видів ігрової діяльності мали колективний характер. Однак, таке колективне виховання передбачало як загальну «стандартну» програму, так і «індивідуальні корективи до неї» [4, с. 114-115].

Ігрова діяльність та клубна робота як складові виховної системи А.С. Макаренка були зорієнтовані на досягнення певного результату: адаптації до колективу, інтеріоризації суспільних норм життя, гармонійного становлення, різнобічного розвитку, загальної вихованості особистості.

Аналіз робіт колег А.С. Макаренка дає підстави стверджувати думку про те, що майже кожна гра проводилася в гуртках, а найбільш доцільні та ефективні ігри входили в традиції колективу, тому мали назву ігор-традицій [5, с. 96-98]. Ігри-традиції – комплекс, що гармонійно сполучався з елементами клубної роботи. Основні ігри цього комплексу представлені нами на Рис 1.

Конкурс кмітливості (в практиці А.С. Макаренка він називався «ребусником»). Ця гра сприяла успішному вихованню позитивних якостей, використовувалася при вирішенні за-

вдань близької перспективи [5, с. 98]. Саме цим іграм Макаренко пророкував велике майбутнє [5, с. 103] та називав «ребусник» видом клубної роботи [2, с. 76].

Горльот – найбільш типова гра власного твору, яка представляла собою поєднання різноманітних корисних ігор та їх елементів (наприклад, елементи футболу, тенісу та інших ігор). Вона виникла у 1926 році в колонії імені А.М. Горького в Куряжі, після приїзду Антона Семеновича з вихованцями з під Полтави. Формальним приводом виникнення гри стала бідність колонії, через яку не можна було допустити, щоб хлопці грали у футбол та розбивали свої єдині черевики, ризикуючи на зиму залишитися босоніж. Рішенням цієї проблеми стала пропозиція винайти іншу, не менш цікаву гру, при якій не так псувалося б взуття [5, с. 106]. Перші три букви своєї назви гра запозичила у назви колонії – «гор», а другі три – як вигук у відповідь на попередження команди супротивника про початок гри [5, с. 107]. Разом із загальновідомими спортивними іграми вона забезпечувала фізичний розвиток дітей, виховувала в них почуття колективізму, була загальнодоступною і захоплюючою.

Ігри технічні – виготовлення механічних рухомих іграшок, машин-моделей і т.ін., що відповідали за змістом цілям політехнічної освіти. «Прищеплювання інтересу до техніки, бажання її освоювати, майструвати, будувати, ... розвиток здатності конструювати, технічно мислити і творити - це і є скромною, але надзвичайно важливою в педагогічному відношенні метою, яку А.С. Макаренко ставив перед технічними іграми» [5, с. 114]. Завдяки технічним іграм були запроваджені деякі види дитячої трудової діяльності з елементами гри [5, с. 116].

Літературно-театральні ігри типу імпровізацій ставили завданням розвиток мови і творчої думки. Гурток, який проводив ці ігри, називався театральним. Це був творчий гурток. Крім цього гуртка, були драмгуртки - російський і український, але їх робота була іншою - вони іграми не займалися, а розумували і ставили вистави [5, с. 116]. «В комуні імені Дзержинського і в колонії імені Горького ми проводили багато таких ігор, але ніколи не повторювали двічі одну й ту ж. Був період, коли ми ставили такі вистави щодня: за 46 днів поставили 46 вистав-імпровізацій» [5, с. 118].

Ігри атракціонного характеру не мали особливих назв. Кожна з них переслідувала конкретну мету, а всі разом вони були одним з основних засобів створення і збереження загального життєрадісного тону в дитячому колективі: «... гра така в колективі викликає і здоровий запал, і вольову напругу, зачіпає дуже багато струн складної системи почуттів і якостей» [5, с. 124]. Найголовніші з цих ігор, що увійшли в традицію, іменувалися по буквах алфавіту – від А до Н.

Оригінальні ігри – досить різні, що їх не можна було віднести до певної групи. Серед них – рухливі і напіврухливі, що проводилися у великому залі і особливі – ігри-екскурсії, настільні ігри, народні ігри (лапта, городки) і багато інших. До цього класу ігор слід віднести розумове і фізичне багатоборство [5, с. 125].

По мірі накопичення «репертуару» ігор, «відпрацювання» їх на практиці виділялися та отримували розвиток найбільш актуальні й доцільні з них. Тим не менш, за спогадами А.С. Макаренка та його колег, гра ніколи не була самоціллю, вона завжди несла певне педагогічне навантаження.

Педагогічний колектив слідкував за «дозуванням» ігор. Як педагоги, так і вихованці продукували нові ігри, внаслідок чого склалася багатогранна система ігрового виховання, побудована на законах добра, справедливості, загальнолюдських цінностях.

Одним з найважливіших результатів взаємозв'язку гуртків та ігрової діяльності було формування професійних навичок. Так, вихованці А.С. Макаренка виготовляли високотехнологічний продукт того часу – фотоапарати найвідомішого світового бренду «Лейка». «У нас був завод з першокласним обладнанням. Робили фотоапарати «Лейка» з точністю до одного мікрона, і все-таки це була гра», - відмічав педагог [1, с. 141]. Таким чином А.С. Макаренко проклав місток від гри до праці, вважаючи, що всяка хороша гра готує дітей до життя, до трудової діяльності.

Отже, як бачимо, перебуваючи в «ігровій реальності», створеною системою ігор та гуртковою роботою, вихованці легше адаптувалися до колективу та умов життя, інтеріоризуючи норми людського співіснування.

Все, зазначене вище, дозволяє нам зробити наступні **висновки**.

1. Передумовами складання виховної системи А.С. Макаренка були загально-історичні процеси становлення радянської держави та соціально-економічні умови того часу.

2. Одними із вагомих складових елементів виховної системи великого педагога слід вважати ігрову діяльність та клубну роботу, які мали такий тісний зв'язок, що не можна окреслити чіткої грані між ними.

3. Результатом їхнього впровадження стало створення життєдіяльного колективу, в якому ефективно відбувалися процеси навчання, виховання, перевиховання, інтеріоризації, адаптації, соціалізації вихованців.

Перспективи подальших наукових розвідок ми вбачаємо в більш глибокому дослідженні питання щодо класифікації ігор у педагогічній спадщині А.С. Макаренка з позицій сучасності.

Список використаних джерел

1. Макаренко А.С. Из педагогического опыта / А.С. Макаренко. Избранные произведения: В 3-х т. Т. 3. – К.: Рад.шк, 1983. – С.110–275.
2. Макаренко А.С. Методика организации воспитательного процесса / А.С. Макаренко. Сочинения. Т. 5. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1951. – С. 9–102.
3. Макаренко А.С. Педагогическая поэма / Макаренко А.С. – М.: Худож. лит., 1987. – 623 с.
4. Макаренко А.С. Проблемы школьного советского воспитания / А.С. Макаренко. Сочинения. Т. 5. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1951. – С. 105–221.
5. Терский В.Н. Игра. Творчество. Жизнь / В.Н. Терский, О.С. Кель. – М.: Просвещение, 1966. – 304 с.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013.

Жукова О.

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, Украина

ИГРОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И КЛУБНАЯ РАБОТА В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ А.С. МАКАРЕНКО

В статье рассматриваются различные формы клубной работы и игровой деятельности как взаимосвязанных элементов педагогически целесообразной воспитательной системы А.С. Макаренко. Определены предпосылки, которые имели существенное влияние на организацию клубной работы и игровой деятельности; раскрыты составные элементы этих частей воспитательной системы А.С. Макаренко (т.е. клубной работы и игровой деятельности) и обобщены требования к их функционированию исходя из общей «стандартной» программы развития личности и индивидуальной программы коррекции действий и поступков воспитанников; очерчены результаты и последствия от их использования в педагогическом наследии А.С. Макаренко.

Ключевые слова: игра, игровая деятельность, клубная работа, кружки.

Zhukova O.

Kharkiv National University named after V.N. Karazin, Ukraine

GAMES AND STUDY GROUPS IN A.S. MAKARENKO'S HERITAGE

The article describes various forms of club work and games that are closely related elements of educational process according to A.S. Makarenko. It contains a description of pre-requisites leading to the emergence of Makarenko's games and study groups processes; their integral parts; summarizes requirements to joint activities/ and study groups if the teacher wants to develop students and correct their behavior; and the consequences of using these educational methods.

Keywords: games, joint work, study groups.